

Forskarutdanning i rettsvitskap – med Bergen som døme

Jørn Jacobsen, Karoline Aksnes, Ingrid Birce Müftüoglu og Ragna Aarli, Det juridiske fakultetet, UiB

This work is licensed under [CC BY-NC 4.0](#)

1 Introduksjon

Rettsvitskapen har utvikla seg som disiplin dei siste tiåra. I same periode har òg krava og forventningane til sveineprøva i rettsvitskap endra seg. I denne teksten vil vi synleggjere utviklinga i ph.d.-programmet ved Det juridiske fakultetet ved UiB, og med utgangspunkt i det, diskutere idear, innhald og målsetningar for forskarutdanning i rettsvitskap:¹ Kva skal slik forskarutdanning oppnå og kva prinsipp bør rettleie utforminga og innhaldet i slike ph.d.-program? Aktualisert av pågåande endringar i fagkonteksten og rammevilkåra for ph.d.-utdanninga ynskjer vi å bidra til ein nasjonal og nordisk samtale om forskarutdanninga i rettsvitskap.

Lenge hadde rettsvitskapen i Noreg karakter av å vere ein relativt homogen disiplin, konsentrert omkring rettsdogmatiske studiar, med Det juridiske fakultet i Oslo som einaste institusjon. Nordiske fagfellar sikra internasjonal standard på avhandlingar og artiklar. I dag må rettsvitskapen karakteriserast annleis. Det er ein fagleg sett meir mangfaldig disiplin, der fleire forskingsperspektiv gjer seg gjeldande. Omfanget av rettsvitskapleg forsking er òg vesentleg større og både kandidatar, rettleiarar og fagfellar blir henta frå ein breiare marknad

¹ Når vi i det vidare nyttar uttrykket «forskarutdanning», gjer vi det berre med tanke på kvalifisering til graden ph.d. I vidare meinung omfattar òg forskarutdanninga for mange ei postdoktor-stilling, som får ei stadig større rolle å spele òg i rettsvitskapen. I vidast meinung er «forskarutdanning» ein pågående prosess av utvikling og forbetring av ein sjølv som forskar, noko som dermed òg gjeld den etablerte professoren. Forskarutdanning i slike vidare meininger er ikkje tema i denne artikkelen. Men eit poeng å understreke allereie her, er at forskarutdanning i vår meinung kan hevdast å burde legge til rette for at forskaren etter det obligatoriske løpet skal vere kapabel til sjølv å halde fram si utvikling og modning som forskar.

enn dei nordiske landa. Denne utviklinga har òg skjedd i takt med eit endra institusjonelt landskap: Frå å ha hatt eit juridisk fakultet, er dei juridiske fakulteta i Bergen og Tromsø òg veletablerte², tillegg til at nye utdanningsinstitusjonar veks fram.³

Utdanninga av juridiske kandidatar har også endra seg. Dr. juris.-graden vart i 2008 erstatta av «ph.d. i rettsvitskap».⁴ Lenge var hovudelementa i utdanningsløpet opptak av kandidaten, dialog med rettleiar og innlevering etterfølgt av komitéénnstilling og disputas. I dag har dei juridiske fakulteta i Oslo, Bergen og Tromsø meir ambisiøse ph.d.-program, noko som heng saman med utviklinga av rettsvitskapen som vitskapsdisiplin, og med innpasseringa av ph.d.-utdanning i eit nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk som definerer kva læringsutbyte utdanning på dette nivået skal gi.⁵

Forskarutdanningsprogramma er på mange måtar enno i ein etableringsfase, men òg i fortlaupande utvikling som følgje av stadige endringar i rammevilkår, forventingar og fagkontekstar. Evalueringa av juridisk forsking som vart gjennomført for Forskningsrådet i 2021 (JUREVAL) peikar på utfordringar og forbettingspotensial for rettsvitskapen.⁶ Eit viktig bidrag til å løyse desse utfordringane, er å dyrke fram meir sjølvrefleksjon i fagmiljøa knytt til korleis kandidatar blir introdusert for vitskapeleg verksemnd. I tråd med det ynskjer vi å opne ein diskusjon om måten vi handterer forskarutdanning i rettsvitskapen.

² Det juridiske fakultetet ved Universitetet i Bergen vart etablert i 1980 (juridisk utdanning sida 1969), Det juridiske fakultet ved Universitetet i Tromsø vart etablert 1997 (Institutt for rettsvitskap sidan 1987). Sjølv om det i Noreg no er fleire studiestadar som tilbyr undervising i juridiske fag, så er det berre dei tre nemnte universiteta som har ph.d.-program.

³ Fram til 2021 var det berre UiO, UiT og UiB som hadde masterutdanning i rettsvitskap, No finst dette tilbodet også ved Handelshøgskulen BI, Universitetet i Stavanger og Universitetet i Agder. Fleire studiestadar tilbyr undervisning i juridiske fag på lågare grad. Men det er framleis berre UiO, UiT og UiB som har ph.d.-program.

⁴ Det kan her leggast til at omfanget av fullførte grader er relativt konstant i perioden frå 2008 og fram til i dag. Til dømes vart det i perioden 2008-2011 91 fullførte avhandlingar, medan det i perioden 2019-2022 var 92 avhandlingar.

⁵ Forskrift om Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring og om henvisningen til Det europeiske kvalifikasjonsrammeverket for livslang læring (FOR-2017-11-08-1846)

⁶ Olsen, Henrik Palmer et.al, 2021. *Evaluation of Legal Research in Norway*. Research Council of Norway

Viktige føresetnader og premissar for ein slik diskusjon kan ein finne i den rettsteoretiske tradisjonen om rettsvitenskapen sin karakter og føremål.⁷ Bidrag til den diskusjonen er likevel primært innretta mot (posisjonering i ein omfattande og tidvis særskilt avansert diskusjon om) forståing av og normer for rettsvitenskapen som vitskapleg disiplin, og ikkje mot korleis ein kan verte, og særleg ikkje korleis institusjonane kan forme, framtidige forskrarar. Slike rettsteoretiske tekstar kan vere lite eigna til innføring i dei aktuelle diskusjonane, og det er heller ikkje gjeve at forskarutdanninga skal ta klart standpunkt til den: Diskusjonen er ikkje lenger «skuleprega», med eitt synspunkt som til ei kvar tid er dominante. Målet for ei forskarutdanning kan i ein slik situasjon like godt vere å omfamne og vise fram denne diskusjonen og kva spørsmål den søker å respondere på, inkludert dei meir historiske bidraga til den, som å kommunisere eit bestemt svar på den. Internasjonalt er det samstundes ein veksande diskusjon om rettsvitenskapen sin karakter og utvikling, som er av interesse for det vi skal diskutere i denne artikkelen.

Forskarutdanninga si funksjon og betyding er breitt anerkjent. Det er fleire grunnar til det: Den eine er at forskingsarbeida som dannar grunnlag for tildeling av ph.d.-graden i seg sjølv gir svært viktige bidrag til den aktuelle forskingsdisiplinen, mellom anna ved å introdusere nye perspektiv og metodar og såleis utfordre etablert kunnskap. Det andre er at fleire av dei som i dag arbeider med å utdanne seg til forskrarar, om ei tid sjølv vil vere dei sentrale drivkraftene i dei forskingsdisiplinane som dei utviklar seg innanfor. Både på kort og lang sikt utgjer såleis forskarutdanninga eit sentralt element i ein vitskapsdisiplin si utvikling. Dersom den forskarutdanninga som ein bestemt institusjon tilbyr er god, er open for fornyingar av faget og understøttar den einskilde forskaren si faglege utvikling på ein heldig måte, så kjem det heile forskingsdisiplinen til gode. Om forskarutdanninga derimot ikkje tener sitt føremål, bidreg den ikkje til utvikling av disiplinen, men kan tvert om skade denne utviklinga. I verste fall endar den opp med å hemme fagutvikling, til dømes ved berre å kommunisere og vidareføre institusjonen sine eigne dogme og tradisjonar. Noko av det same gjer seg gjeldande i tilfelle der graden er fullført som grunnlag for anna verke enn på universitetet: jo betre

⁷ Sjå til dømes Hans Petter Graver, «Hva er rettsvitenskap?», *Tidsskrift for rettsvitenskap* 107 (4) 2019 s. 561-583. Som dette dømet illustrerer, er utgangspunktet for mange slike bidrag føredrag i samband med forskarutdanning og seminar i den regien.

forskarutdanninga bidrar til den fullførte graden, jo betre kunnskap og fagpersonar sender universitetet ut i samfunnet. Kva meiner vi så med “forskarutdanning” i denne teksten? Forskarutdanning kan seiast å ha ei formell side i form av obligatoriske kurs og prøvingar, og ei uformell side i form av fagleg dialog og sosialisering mellom kandidaten og etablerte forskarar.⁸ Det er den formelle sida av det, altså dei ph.d.-programma vi i dag finn ved dei tre juridiske fakulteta i Noreg, som er tema for artikkelen. I punkt 2 omtalar vi bakgrunnen for og utviklinga fram mot dagens ph.d.-program i rettsvitskap ved Det juridiske fakultetet i Bergen, som vi nyttar som kasus for drøftinga av så vel reglar som prinsipp og føremål for programmet. Deretter i punkt 3 og 4 omtalar vi det regelverket som legg utgangspunkta for (å utforme) eit ph.d.-program i rettsvitskap. Vidare viser vi i punkt 5 korleis organiseringa av ph.d.-programmet ved Det juridiske fakultet i Bergen er, og gjer så i punkt 6 vår tolking av dei relevante målsettingane for ph.d.-program i rettsvitskap. I punkt 7 ser vi nærmere på den nylege evalueringa av rettsvitskapsen i Noreg, og då særleg på kva som kan trekka ut av den evalueringa med tanke på ph.d.-utdanninga på området. Til sist, i punkt 8, kjem ei nærmere evaluering av vårt «case», ph.d.-programmet ved Det juridiske fakultet, UiB, på bakgrunn av dei ulike premissane som er pakka ut i punkta 2-6.

2 Utviklinga av eit ph.d.-program i rettsvitskap

Det er berre 50 år sidan Universitetet i Bergen fekk sin første doktorgrad i rettsvitskap. Fram til år 2000 var det ikkje årvisse disputasar og sjeldan gitt meir enn ein doktorgrad i eit år.⁹ Marknaden for ei meir systematisk utdanning i rettsvitskap fekk ein først med auka tal på kandidatar på 2000-talet. Innstillinga til det internt oppnemnte «Forskarskuleutvalet» i 2010,

⁸ At det ikkje er eit klart skilje mellom desse, er ikkje minst tydeleg i dialogen mellom ph.d.-kandidat og rettleiar kan illustrere: Rettleiing er eit krav, og rettleiaren fyller ei formell rolle i forskarutdanninga. Samstundes er det ei (enno) i mindre grad strukturert rolle, som ofte flyt over i den meir allmenne og meir uformelle rolla som seniorforskar vedkommande òg fyller saman med sine kollegaer utan rettleiingsoppdrag.

⁹ For ein oversikt over juridiske doktorgrader ved Det juridiske fakultet, UiB, sjå Johan Giertszen *et al.*, *Rett i Vest – Festskrift for 50-års jubileet for jurist-utdanningen ved Universitetet i Bergen*, Bergen: Fagbokforlaget 2019, s. 549 flg. For nærmare analyse, sjå Marius Mikkelstad Kjølstad, «Det rettsvitenskaplige kloster», i same publikasjon s. 41 flg.

leia fram mot det som lenge var modellen ved Det juridiske fakultet i Bergen, med ei Grunnlinje og ei Perspektivlinje.¹⁰ *Grunnlinja* tok sikte på å gje kandidatar på forskarutdanninga ei grunnleggande innføring i rettsvitenskap, relatert særleg til det som då framleis var den i all hovudsak dominerande avhandlingsforma, den rettsdogmatiske monografien som analyserte av gjeldande norsk rett på eit bestemt område. *Perspektivlinja* supplerte Grunnlinja, ved å introdusere andre perspektiv i rettsvitenskapen, slik som rettshistorie, rettssosiologi og rettsøkonomi. Samla utgjorde desse to kursa 30 studiepoeng, og i utforming dekkja dei eitt semester med møter og relatert lesing og skriving for kandidatane.

Sjølv om ein i undervisninga på Grunnlinja og Perspektivlinja freista å kople teori og perspektiv til dei konkrete prosjekta til kandidatane, kom ein ikkje utanom at forskarutdanninga i seg sjølv «stal tid» frå prosjektarbeidet til kandidatane. Då dei fleste gjerne ønskte å gjennomføre ein stor del av undervisningsplikta knytt til stillinga i første delen av avhandlingstida, førte denne modellen til at avhandlingsarbeidet kunne kome seint i gang. Dette synleggjer eit meir generelt poeng: Obligatoriske element i forskarutdanninga krev tid. Om ikkje det kompenserast i lengda på ph.d.-perioden (til dømes ved å følgje Sverige i å ha fem år som normalen for eit ph.d.-løp), så må tida takast frå den tid som elles hadde vore nytta til arbeid med det spesifikke prosjektet.

Mangelen på tid til eige avhandlingsarbeid og tekstproduksjon i oppstarten på forskarutdanninga fekk òg lett negativ innverknad på utbytet av Grunn- og Perspektivlinja: Kandidatane hadde ikkje fått utvikla sine eigne prosjekt i tilstrekkeleg grad til at det som vart teke opp på desse kursa i tilstrekkeleg grad vart relevant for deira eigen arbeidsprosess. Det avspeglar ei anna generell utfordring for forskarutdanninga, som tidlegare har vore kjent frå undervising på dei universitetsførebuande faga ex.fac og ex.phil: Teoretisk refleksjon rundt retten og vitenskapleg analyse av den er krevjande for den som sjølv ikkje har opparbeidd seg ei viss erfaring med å praktisere denne forma for verksemd. Obligatorisk forskarutdanning blir

¹⁰ Forskarskuleutvalet leia av visedekan for forsking Anne Marie Frøseth blei nedsett berre tre år etter at forskarskulen blei oppretta i 2006. Dette må sjåast i lys av at forskarskulen hadde blitt evaluert av NOKUT og forskingsrådet. I tillegg blei dei nasjonale retningslinjene for krav til juridiske doktorgradsavhandlinger oppdaterte i 2007, og i 2009 vedtok Kunnskapsdepartementet kvalifikasjonsrammeverket for universitetsutdanninga. For meir om dei interne prosessane sjå Kjølstad, Marius Mikkel 2019, «Det rettsvitenskapelige Kloster» i *Rett i Vest*. s. 44

gjerne først relevant og levande for den som står midt oppi eit prosjekt der etablerte omgrep, systematikkar eller forståingar skapar motstand i arbeidsprosessen.

I lys av slike erfaringar, vart det gjort ei større omlegging av ph.d.-programmet i 2019. Her vart både læringsutbytet og undervisingsopplegget revidert. Før vi går nærmare inn på innhaldet av forskarutdanninga ved Universitetet i Bergen i dag, vil vi seie noko om det regelverket som i dag dannar rammeverket for utforminga av ph.d.-program i rettsvitenskap. På 2000-talet har det vokse fram ei rekke overordna styringsverktøy for å sikre at ph.d.-utdanning skjer innanfor eit fagleg miljø som kan sikre kandidatane eit læringsutbyte som er i samsvar med internasjonale standardar på feltet.

3 Regelverket: Lov, forskrift og retningslinjer

3.1 Lov om universitet og høyskoler

Verksemda på universiteta, forskarutdanninga inkludert, er regulert av lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven) av 1. april 2005 nr. 15.¹¹ I lova sin § 1-3 omtalast universiteta og høgskulane sine oppgåver, før det i forlenginga, i § 1-4, vert slått fast at «[u]niversiteter og høyskoler har et særlig ansvar for grunnforskning og forskerutdanning innenfor de områder der de tildeler doktorgrad». Ut over å markere det som eit «særlig ansvar», seier likevel lova ikkje så mykje meir om forskarutdanninga, noko som har samanheng med at den dekker over mange ulike ph.d.-program innanfor relativt ulike vitenskapsdisiplinar og samstundes forskinga sin akademiske fridom, og ansvaret som følger med det. Den akademiske fridomen er særleg omtala i § 1-5, og som har visse klargjeringar av relevans for vårt tema. Det heiter i (1):

¹¹ Sjå nærmare Jan Fridthjof Bernt, *Universitets- og høyskoleloven av 2005 – med kommentarer*, 2. utgave, Bergen: Fagbokforlaget 2006. Lova er endra ei rekke gonger, seinast i 2022.

«Universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet. Institusjonene har et ansvar for å sikre at undervisning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid holder et høyt faglig nivå, og utøves i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper». ¹²

I § 1-5 (3) heiter det vidare at «[u]niversiteter og høyskoler kan ikke gis pålegg eller instrukser om ... a) læreinnholdet i undervisningen og innholdet i forskningen eller i det kunstneriske og faglige utviklingsarbeidet ...». Og i § 1-5 (4) heiter det at den som «gir undervisning ved institusjon under denne lov har et selvstendig faglig ansvar for innhold og opplegg av denne innenfor de rammer som institusjonen fastsetter eller som følger av lov eller i medhold av lov.»

Lova har vidare visse andre reglar som på ulike vis er relevante, men som ikkje direkte går på innhaldet i forskarutdanninga: Paragraf 1-6 inneholder reglar om kvalitetssikring, med krav om studentmedverknad, og § 1-7 pålegg institusjonane eit generelt ansvar for norsk fagspråk. Andre reglar i universitets- og høgskuleova går direkte på graden ph.d., men er ikkje relevante for vårt tema, slik som § 4-13 om tvungen avslutning og fusk.

3.2 Studiekvalitetsforskriften

Med heimel i universitets- og høgskoleloven er det gjeve ei eiga forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling av høyere utdanning og fagskoleutdanning. I forskrifta § 3-3 finn ein krava til å få akkreditering av doktorgradsstudiar i Noreg. Krava skal mellom anna sikre at dei som søker seg til eit ph.d.-program får utdanning på eit høgt nivå og som tilsvrar den internasjonale standarden for ph.d.-utdanning elles i Europa. I denne samanheng er det først og fremst krava til *fagmiljøa* som tilbyr forskarutdanning som er av interesse. I § 3-3 (4) krevst det til dømes at fagmiljøet «skal ha dybde og bredde innenfor alle vesentlige deler av doktorgradsstudiet slik at doktorgradskandidatene kan delta aktivt i ulike faglige relasjoner og få innføring i ulike perspektiver». Sjølv om fagmiljøa i og for seg står fritt til å definere rammene for det feltet kandidatane skal tilegne seg kunnskap i djupn og breidde av, må eit fagmiljø syte for at kandidatane får høve til sjølv å diskutere spørsmål innanfor dette feltet i

¹² Om bakgrunnen, sjå NOU 2006: 19 *Akademisk frihet - Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov*. Sjå òg mellom anna Morten Holmboe, «Faglig frihet for teoretikere og praktikere», *Kritisk juss* 45 (1) 2019 s. 6-17.

ulike samanhengar og får innsikt i ulike perspektiv som fagfellar kan ha. For forskarutdanning med «rettsvitenskap» som fagleg ramme, er det naturleg å tolke dette slik at innføring i eit rettsdogmatiske perspektiv vil vere utilstrekkeleg sjølv om kandidaten sitt utgangspunkt er ei rettsdogmatisk problemstilling.

3.3 Forskrift for graden philosophiae doctor (ph.d.) ved Universitetet i Bergen

Med heimel i universitets- og høyskoleloven er det òg gjeve ei eiga forskrift for graden ph.d. ved Universitetet i Bergen, i det vidare «UiB-forskrifta». Den gjeld for all utdanning som fører frem til graden *philosophiae doctor* (ph.d.). Denne «lokale» forskriften kan såleis sjåast som eit uttrykk for den faglege autonomien som universitets- og høyskoleloven understrekar: Universitetet i Bergen får altså både fridom til, men òg ansvar for, å fylle med innhald og gjennomføre den forskarutdanninga som den er akkreditert til å drive.

Forskrifta nemner sjølv i § 1 ei rekke andre regelverk av relevans, slik som forskrift om nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring og om tilvising til Det europeiske kvalifikasjonsrammeverket for livslang læring, forskrift om tilsettingsvilkår for stillingar som postdoktor, stipendiatur, vitskapleg assistent og spesialistkandidat, forskrift om grader og yrkesutdanningar, beskytta tittel og normert studietid ved universitet og høgskular, Kunnskapsdepartementet si forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høgare utdanning og fagskuleutdanning, NOKUT si forskrift om tilsyn med utdanningskvaliteten i høgare utdanning, lov om organisering av forskningsetisk arbeid, European Charter for Researchers and Code of Conduct for the Recruitment of Researchers og fakulteta sine eigne programomtalar og utfyllande reglar.

Paragraf 2 omhandlar «Målsetting, innhold og omfang for ph.d.-utdanningen» Målsettinga omtalast nærare i § 2-1: Ph.d.-utdanninga skal «skal kvalifisere for forskning av internasjonal standard og for annet arbeid i samfunnet hvor det stilles store krav til vitenskapelig innsikt og analytisk tenkning, i samsvar med god vitenskapelig skikk og forskningsetiske standarder», og den skal «gi kandidaten kunnskap, ferdigheter og kompetanse i tråd med nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk».

Innhaldet i utdanninga omtalast nærare i § 2-2. I sentrum for utdanninga står skriving av avhandlinga, «et selvstendig forskningsarbeid som skal dokumenteres med en vitenskapelig avhandling av internasjonal standard på høyt nivå». I tillegg skal kandidaten ha ein

«opplæringsdel i faglig kontekst, metode og teori som gir dybde og bredde i eget fag, samtidig som faget settes inn i en videre ramme». Det understrekar såleis poenget nemnt innleiingsvis om at det ikkje utan vidare er slik at det berre er den dominerande metoden for institusjonen og/eller rettsvitenskapen - det som vi kan omtale som «normalvitenskap» i ein gjeven kontekst, som skal kommuniserast gjennom forskarutdanninga. Ikkje minst kravet om at «faget settes inn i en videre ramme» opnar for at den òg bør ha element av til dømes relasjonar til andre kunnskapsdisiplinar og refleksjon over rolla til rettsvitaren. Paragraf 2-2 stiller i alle tilfelle òg krav til trening i formidling av vitskapleg arbeid til fagfellar, studentar og allmennheita.

Omfang av ph.d.-utdanninga er omtalt i § 2-3. Utdanninga skal organiserast i program som er normert til tre årsverk. Ansvaret for å fastsette og endre programomtalen for det einskilte fakultet sitt ph.d.-program ligg til einingane. Paragrafen tek i tillegg for seg eit organisatorisk krav av særleg relevans for diskusjonen om innhaldet i forskarutdanninga, ved å slå fast at UiB og fakulteta der «skal legge til rette for en god gjennomføring av tverrfaglige ph.d.-prosjekt», mellom anna ved at kandidatar med slike prosjekt skal ha hovudtilknyting til eitt ph.d.-program ved eitt av fakulteta ved UiB. Fakulteta har òg ansvar for å kvalitetssikre ph.d.-utdanninga i tråd med Kvalitetssystem for utdanningsvirksomheten ved Universitetet i Bergen.

Ein sentral del av ph.d.-utdanninga er rettleiing, som er omhandla i § 6. Her finn ein òg reglane om midtvegsevaluering (§ 6.3). Viktig for vår del er særleg det som kjem i § 7, om opplæringsdelen. Her heiter det om føremålet (§ 7-1):

«Fakultetet har ansvar for at opplæringsdelen, sammen med avhandlingsarbeidet, gir utdanning på høyt faglig nivå og etter internasjonal standard. Opplæringsdelen skal gi trening i faglig formidling og innføring i forskningsetikk, vitenskapsteori og vitenskapsmetode. Opplæringen skal sammen med forskningsarbeidet bidra til oppnåelse av forventet læringsutbytte i tråd med nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk.»

Paragraf 7-2 legg til elles til grunn at opplæringsdelen skal utgjere minst 30 studiepoeng, «hvorav minst 20 studiepoeng skal avlegges etter opptak». Den skal òg vere gjennomført og godkjent før avhandlinga vert levert inn. Etter § 7-3 skal opplæringsdelen innehalde vitskapsteori og etikk med et omfang som gir minimum fem studiepoeng.

Det mest omfangsrike elementet i ph.d.-utdanninga er likevel ikkje opplæringsdelen, men avhandlinga, som er nærmare omtalt i § 10. Paragraf 10-1 inneheld krav til avhandlinga, som

«skal være et selvstendig vitenskapelig arbeid av internasjonal standard og på et høyt faglig nivå når det gjelder problemformuleringer, begrepsmessig presisering, metodisk, forskningsetisk, teoretisk og empirisk grunnlag,

dokumentasjon og framstillingsform. Avhandlingen skal kunne utvikle ny faglig kunnskap og ha et faglig nivå som tilsier at forskningen vil kunne publiseres som en del av fagets vitenskapelige litteratur. Flere arbeider kan godkjennes som deler av avhandlingen når de etter sitt innhold utgjør et hele. I tillegg til de enkelte delene skal det da utarbeides en sammenbindende fremstilling som gjør nærmere rede for helheten i avhandlingen».

Ph.d.-utdanninga blir avslutta med prøveforelesing over eit oppgitt emne og disputas (§ 15-1) der kandidaten forsvarer avhandlinga si munnleg. Sjølve tildelinga av graden er regulert i forskrifta § 16: «På grunnlag av godkjent avhandling, opplæringsdel, prøveforelesning og disputas, kreerer fakultetet selv kandidaten til ph.d.-graden ved at vitnemål utstedes.» Opplæringsdelen er såleis et sjølvstendig element som må vere utført og godkjend før ein kandidat får ph.d.-graden.

3.4 Forskarutdanning som sjølvstendig krav, lausrive frå avhandlinga

Kravet om «opplæringsdel» som eit sjølvstendig krav for ph.d.-graden vart etablert i kjølvatnet av kvalitetsreformen av høgare utdanning som vart innført i Noreg i 2003,¹³ som og handla om standardisering av ein europeisk utdanningsmarknad (Bologna-reforma). Eit av dei politiske måla med å institusjonalisere ph.d.-utdanninga som ein tredje syklus etter bachelor- og masterløpa, var å gjere forskarutdanninga til ein integrert del av høgare utdanning. Eit ledd i dette var å utvikle forskarskuler, det vil seie relativt store forskingsmiljø med fleire kandidatar og rettleiarar som saman sett standard for god forskarutdanning.¹⁴ I åra etter innføringa av ph.d.-utdanninga var det stor ekspansjon i program som ble oppretta ved norske institusjonar med akkreditering. Talet på disputasar (nasjonalt og på tvers av fagfelt) vart fordobla. Innan rettsvitenskap har ikkje talet på avhandlingar stege, men omlegginga har senka alderen på dei som skriv doktorgrad, auka talet på kandidatar og gjort det mogeleg å etablere forskingsmiljø med kandidatar som tek opplæringsdelen saman i «kull». Mykje har vært sagt og kan seiast om det politiske prosjektet med standardisering av høgare utdanning, men kravet om ein sjølvstendig opplæringsdel for å få ph.d.-graden har etter vårt syn vore viktig for utviklinga av rettsvitenskapen som vitskapsdisiplin. Det er ingen tvil om at gjennomføring av eit ph.d.-prosjekt

¹³ St.meld. nr. 35 (2001-2002) *Kvalitetsreformen Om rekruttering til undervisnings- og forskerstillinger i universitets- og høgskolesektoren* Kunnskapsdepartementet.

¹⁴ UHR 2015 Fellesgrader på ph.d.-nivå. Introduksjon og veileder. Notat fra en nasjonal arbeidsgruppe oppnevnt av UHR. Oslo

gir djup forskar erfaring. Utbyte av prosjektforskinga kan likevel vere vanskeleg å samanlikne frå prosjekt til prosjekt. I ein vitskapsdisiplin med tradisjon for monografiar, blir bidraga gjerne få samanlikna med artikkelbaserte fagfelt, og dei vitskaplege diskusjonane tilsvarande langsame. Nære faglege band til rettleiar kan i vår tradisjon òg snevre inn rommet for nyskaping. Kravet om eit generelt læringsutbyte om ulike perspektiv i rettsvitenskap for å få ph.d.-graden kan etter vårt syn bidra til å løyse nokre av dei utfordringane rettsvitenskapen står overfor. Dette kjem vi tilbake til nedanfor.

4 Føremålet med forskarutdanninga: Rettleiing i lov og forskrift?

Formelt sett kan ein seie at føremålet med forskarutdanninga er å realisere målsetningane som er gjeve i dei regelverka som er omtala ovanfor. Nokre premissar er tydelege i regelverka omtalt ovanfor, og viktige utgangspunkt for ei nærmare drøfting av føremåla med forskarutdanninga. Døme på det er krav om innføring i fagleg kontekst, metode og teori som gjev djup og breidde, element av forskingsetikk, vitskapsteori og vitskapsmetode, analytisk tenking og sjølvstende. Regelverka omtala ovanfor er likevel generelt lite presise og detaljerte med tanke på kva dei uttrykte føremåla med forskarutdanninga er. Fleire av premissane er vague og tidvis berre referansar til andre normer og standardar, slik som «høgt fagleg nivå», «internasjonal standard» (jf. UiB-forskrift § 7-1).

At regelverket ikkje har større grad av presisjon og detaljering har ein del gode grunnar for seg: Trass i at visse generelle ideal og karaktertrekk ved forskinga let seg formulere, tilseier forskinga sin karakter at det er forskarfellesskapen som sjølv til sist får og må ta ansvar for å fortolke og konkretisere kva desse inneber for den forskinga ein driv med og den forskingsutdanninga ein vil tilby. Forskingskonteksten og oppfatninga om kva som karakteriserer forsking og kva kvalitetar som forskarutdanninga skal søke å dyrke fram i framtidige forskarar, kan endre seg over tid og er stadig i behov for utvikling, noko som må skje i tett samspel med dei forskingsspørsmåla og den forskinga som til ei kvar tid skjer på institusjonane. For aktive forsøk på å regulere forskarutdanninga i lys av etablerte forskingsperspektiv og metodar, kan såleis vere skadeleg for forskinga si eiga utvikling.

Det er heller ikkje gjeve at målsettingar og prioriteringar på alle nivå skal vere dei same ved alle institusjonane som tilbyr forskarutdanning: Sjølv om generelle ideal for og krav til forskinga vert sett på som universelle, kan ein viss heterogenitet både på den einskilde

institusjonen og ulike forskingsinstitusjonar seg i mellom, i seg sjølv tene forskarsamfunnet som eit heile.

Summen av det som er sagt så langt, understøttar såleis at det er institusjonen sjølv, og det forskarsamfunnet som den er del av, si oppgåve å fortolke målsetningane med forskarutdanninga og å gje den nærlare innhald.¹⁵ Som vist, går det heilt ned på nivået for det einskilde fakultet, til dømes den forskarutdanninga som Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen utviklar og tilbyr. Sjølv om det kan peikast på gode grunnar for denne ordninga, som kanskje til og med er nødvendig, så er der samstundes openbert utfordingar og potensielle fallgruver i den. Vage premissar i regelverket gjev opning for at institusjonane og fagmiljøa kan fylle dei med innhald som ligg langt frå ideala termane i seg sjølv peikar på. Det kan skje ut frå grunnar som i seg sjølv er «anerkjennelsesverdige», slik som behov for å sikre undervisingsressursar eller forskingsfinansiering for framtida, men òg meir problematiske grunnar slik som manglande evne og vilje til fornying.

5 Organiseringa av ph.d.-programmet ved Det juridiske fakultetet, UiB

5.1 Generelt om læringsutbytet

Universitets- og høyskoleloven understrekar som vist den fridomen og det ansvaret som forskarfellesskapet og dei akademiske institusjonane har for å utforme og gjennomføre forskarutdanninga. Den «lokale» UiB-forskrifta tek over stafettpinnen, men sender den samstundes raskt vidare ned på enno meir lokalt nivå; til det einskilde fakultetet. På Det juridiske fakultetet ved UiB er det i tråd med det utvikla eit eige ph.d.-program.

Læringsutbytet for programmet for Det juridiske fakultetet ved UiB er formulert tilsvarande som eit emne på masterstudiet etter malen for det nasjonale

15 Samstundes skjer det endringar som bidreg til å nyansere dette biletet. Til dømes har det dei siste ti åra skjedd ei meir internasjonal utvikling i retning "profesjonalisering" av stipendiatar med tanke på karriereutvikling og anna. Slike endringar kan verke på tvers av og utfordre dei målsetningane som den einskilde institusjon si forskarutdanning verkar etter.

kvalifikasjonsrammeverket for høgare utdanning. Det inneber at det er formulert læringsutbyte for «kunnskap», «ferdigheter» og «generell kompetanse» og reflekterer utviklinga mot å sjå på ph.d.-perioden som ein del av eit utdanningsløp, og ph.d.-kandidatane dermed som (i ei mening) studentar på linje med andre studerande. Vi kjem attende til det institusjonelle særpreget ved ph.d.-kandidatane knytt til tilsetting, involvering i fagmiljø og så vidare.

5.2 «Kunnskaper»

I følge læringsutbytet skal kandidaten etter fullført ph.d.-løp

- «være godt kjent med rettsvitenskapens vitenskapsteoretiske forutsetninger, metoder og ulike teoretiske innfallsvinkler til faget»
- «være godt orientert om problemstillinger, oppfatninger og diskusjoner i sitt fagområde»
- «være i kunnskapsfronten innenfor avhandlingens problemstilling(er)»

I dette læringsutbytet kan ein såleis merke seg at ph.d.-utdanninga skal gje oversikt over og innføring i dei diskusjonane og syna som er om rettsvitenskap. Igjen ser vi det sentrale poenget med at det ikkje utan vidare er eit samsvar mellom det ein meiner er rett eller adekvat metode for rettsvitenskapen og kva slags syn og oppfatningar som skal kommuniserast gjennom forskarutdanninga. Elles kan ein merke seg at forskarutdanninga skal ha eit generelt element, knytt til disiplinen rettsvitenskap (for vår del) meir allment, og eit meir spesifikt element, knytt til den særlege avhandlingstematikken. Dette meir spesifikke elementet handlar naturlegvis i særleg grad om skriving av avhandlinga som det skal disputerast på. Men det treng samstundes ikkje innebere at dei obligatoriske elementa i forskarutdanninga ikkje skal ha innslag knytt til den meir spesifikke tematikken i det heile. Grensedraginga mellom det som kan omtalast som generelle og spesifikke element her er i alle tilfelle ikkje skarp.

5.3 «Ferdigheter»

Ifølge læringsutbytet skal kandidaten ved fullendt utdanning:

- «kunne utøve forskning og formidling med faglig integritet og i samsvar med de grunnleggende verdier for akademisk virksomhet»

- «ha utviklet ferdighet til å formulere rettsvitenskapelige forskningsproblemstillinger, og planlegge og gjennomføre forskning rundt slike problemstillinger på høyt internasjonalt nivå»
- «kunne håndtere komplekse rettsvitenskapelige spørsmål, kritisk vurdere eksisterende oppfatninger og teori, og utfordre etablert kunnskap og praksis på dette området»
- «kunne bidra til utvikling av ny kunnskap og av metoder, fortolkninger og/eller dokumentasjonsformer innenfor rettsvitenskapen»
- «ha erfaring med og kompetanse til å gi konstruktiv og kritisk tilbakemelding på andres faglige arbeid, både skriftlig og muntlig»

Alle punkta er langt på veg formulert som generelle ferdigheter som ligg i det å vere forskar, men kan av den grunn vere vanskeleg å skilje frå neste punkt, som er «generell kompetanse».

5.4 «Generell kompetanse»

Kandidaten skal

- «kunne identifisere relevante forskningsetiske problemstillinger»
- «ha kompetanse til å drive forskning, inkludert å utføre komplekse arbeidsoppgaver og styre prosjekter, og se potensial for tverrfaglige prosjekter»
- «kunne treffen kvalifiserte og informerte valg av egen metodisk posisjon, mulige teoretiske innfallsvinkler og overordnede problemformuleringer»
- «kunne drive forskningsformidling og formidling av utviklingsarbeid gjennom anerkjente nasjonale og internasjonale kanaler»
- «kunne delta i juridiske og rettspolitiske debatter både nasjonalt og internasjonalt»
- «ha kompetanse til å vurdere behovet for, ta initiativ til og drive innovasjon i rettsvitenskapelig sammenheng»

Lista av punkt for både «ferdigheter» og «generell kompetanse» kan vere noko vanskeleg å orientere seg i – den kan verke noko usystematisk. Dette kan skuldast at malane som kvalifikasjonsrammeverket gjev for korleis kvalifikasjonar skal omtalast kan ha ein tendens til å «overstyre» fagspesifikke målsetningar innanfor rettsvitenskapen. Noko av forklaringa på dette

kan vere at slike fagspesifikke målsetningar i (for) liten grad har vore artikulert og diskutert i fagmiljøa. På dette området kan det såleis vere rom for forbetring og utvikling av målsetningane med forskarutdanninga, noko vi kjem nærare inn på etter at vi òg har introdusert det noverande undervisingsopplegget for forskarutdanninga ved Det juridiske fakultetet i Bergen.

5.5 Undervisingsopplegget

Undervisingsopplegget vart i 2019 lagt om slik at det no inneheld ei rekke mindre modular som utgjer hovuddelen av den obligatoriske undervisinga. Desse er meir konsentrerte i tid, normalt over ein periode på (maks) to veker, og er spreidd ut over dei tre første semestera til ein nystarta kandidat. Ein hovudtanke bak den nye “programmeringa” av forskarutdanninga er at kandidaten skal få betre føresetnader for å komme i gang med eige prosjekt og få kopla vitskapeleg teori og perspektiv med eiga forskingsverksemnd. Ansvaret for modulane er spreidd til ulike kursansvarlege. Slik kjem kandidatane i dialog med ei rekke seniorar, og desse kan og formidle ulike typar av erfaring med rettsvitskapeleg forsking.

Dei fire første modulane har forma av meir tradisjonell seminar-undervising. Desse er dei følgande:

1. *Introduksjon til rettsvitenskap og avhandlingsskriving* (3 studiepoeng) gjev ei første innføring i rettsvitenskap. Fokus er på korleis rettsvitenskap relaterer seg til/er annleis enn anna juridisk arbeid og den vitskapsteoretiske bakgrunnen for det. Modulen gjev eit oversyn over ulike tema og perspektiv rettsvitenskapen, inkludert mange av dei tema som vert teke opp på dei seinare modulane. Modulen forsøker òg å førebu stipendiatare på opplevinga av og utfordringar med å skrive ei avhandling.
2. *Rettslige kilder og rettsvitenskapens metodemangfold* (3 studiepoeng) tek opp ei rekke perspektiv i rettsvitenskapen i forlenginga av det vanlege juridiske perspektivet på eit rettsleg tema. Mellom anna tematiserer modulen historiske og komparative (samanliknande) perspektiv på rettsreglar. Modulen tek òg opp forskingsetiske sider ved rettsvitenskapleg forsking.
3. *Rettsteoretiske perspektiver i rettsvitenskapen* (3 studiepoeng) er ein introduksjon til rettsfilosofi. Gjennom å ta utgangspunkt i stipendiatare sine prosjekt, vert det

introdusert ei rekke sentrale rettsfilosofiske tema, slik som rettspositivisme og naturrett, og drøfta relevansen av desse.

4. *Rettsvitenskap om empiri* (3 studiepoeng) tek opp empiriske perspektiv i rettsvitenskapen, knytt til mellom anna sosiologiske, samfunnsvitskaplege og andre empiriske fag sin relevans for rettsvitenskaplege arbeid.

Dei to neste modulane har i mindre grad karakter av tradisjonell undervising og er meir sentrert rundt aktivitet frå stipendiatane sjølve:

5. *Tekstkvalitet* (3 studiepoeng) bygger på ei førelesing om tekstkvalitet, og innsending av større tekstdrag frå stipendiatane, som stipendiatane så kommenterer i grupper med tanke på struktur, tilgjengelegheit, klarheit osv.
6. *Formidling* (2 studiepoeng) omhandlar formidling av rettsvitenskapleg forsking, og har eit stort innslag av praksis ved at deltakarane gjennom kurset skal utvikle eit formidlingsinnslag basert på eige avhandlingsarbeid, slik som kronikk eller podcast.

Formelt sett har vi òg ein sjunde modul, som inkluderer andre aktivitetar som kandidatane skal gjennomføre:

7. *Rolleforståelse og prosjektutvikling* (3 studiepoeng): Prosjektframlegging for relevant faggruppe tidleg i prosjektet, to gonger deltaking på David Doublet-seminaret (internt årleg phd-seminar), ein gong deltaking på Det nasjonale doktorandseminaret (DNDS).

I tillegg til desse elementa kjem open del (10 studiepoeng), der stipendiatane får sjølv velje seg relevante aktivitetar som gjev øving i akademisk verksemd, og midtvegsevalueringa. Det samla opplegget er søkt visualisert her: [Opplæringsdelen i ph.d.-programmet | Det juridiske fakultet | UiB](#)

Forbetring av programmet føreset ei meir grunnleggande førestilling om kva det er vi i utgangspunktet forsøker å oppnå med forskarutdanninga, noko som vert tema for neste punkt.

6 Målsettingar for eit ph.d.-program: Vår fortolking

6.1 Tre delmålsettingar

Som utgangspunkt forstår vi føremålet med forskarutdanninga som tredelt, knytt til følgande målsetninga:

- a) Utvikle generell akademisk kompetanse til forsking
- b) Fremme arbeidet med avhandlingsprosjektet som kandidaten har som kjerne i sitt eige utdanningsløp.
- c) Sosialisere kandidaten i forskingsfellesskapen.

Der er ein nær samanheng mellom desse tre føremåla. Samstundes kan dei tidvis trekke i noko ulik retning og jamvel motarbeide kvarandre, til dømes dersom kandidaten arbeider med eit smallt avgrensa prosjekt som krev bruk av nye metodiske verktøy som forskingsfellesskapen knapt er kjend med frå før. Ei målsetting for forskarutdanninga må då vere å dekke inn alle tre i tilstrekkeleg grad. Som vi skal sjå, er det samstundes svært nær samanheng mellom desse ulike målsettingane. I dei påfølgande punkta 6.2-6.4 skal vi likevel omtale kvart einskild av desse isolert sett. I tillegg drøftar vi i 6.5 om kontroll av kandidaten og denne sitt prosjekt og/eller ansvarleggjering av kandidaten kan sjåast som eit eige føremål med forskarutdanninga.

Innleiingsvis er det samstundes verdt å presisere at framhevinga av desse målsettingane ikkje gjev svar på korleis desse målsettingane kan *realiserast*, og om formell forskarutdanning er eit nødvendig instrument for å nå måla. Ei målsetting til dømes om å skape akademisk kompetente forskrarar kan tenkeleg vise seg å verte like godt realisert ved *ikkje* å ha eit formelt ph.d.-program, og i staden la kandidaten sin eigeninnsats og uformell kontakt med andre forskrarar vere dei drivande kreftene. Som utgangspunkt for denne drøftinga har vi berre som premiss det som regelverket synes kvile på: at ei formalisert forskarutdanning er velgrunna å ha og ideelt sett kan tene til å realisere dei nemnte målsettingane. Spørsmålet om korleis målsettingane i røynda kan realiserast er i utgangspunktet eit spørsmål som mellom anna krev at vi går nærmare inn i den aktuelle fagkonteksten og rammevilkåra for ph.d.-prosjekta og kandidatane som skal gjennomføre dei. I punkt 8 nedanfor skal vi gå noko nærmare inn i den tematikken, med utgangspunkt i ph.d.-programmet i Bergen.

6.2 Delmål 1: Utvikle generell akademisk kompetanse til forsking

Forskningsutdanninga er ei utdanning med tanke på ei framtid som forskar eller anna verksemd der forskningskompetansen er av verdi. Den primære målsettinga for forskarutdanninga siktar såleis ut over sjølve avhandlingsperioden og det kvalifiseringsarbeidet som kandidaten arbeider med, og mot nye oppgåver som kan eller må løysast av personar med generell akademisk kompetanse. Den framtidige forskaren vil kunne hamne i ulike forskingskontekstar, roller og utfordringar, noko som tilseier at den generelle danninga som forskar må omfatte den breidda som forsking og livet på forskingsinstitusjonar i dag inneber. For andre handlar det om å nyttiggjere seg av erverva akademisk kompetanse i verksemd utanfor universitetet. Ei minimumsforventing til forskarutdanninga er slik sett at ein skal ha tileigna seg ressursar til å inngå i, erverve seg kompetanse om og utføre forskingsarbeid i ei rekkje ulike samanhengar. Viktige stikkord her er generell akademisk nysgjerrigkeit, open og reflekterande haldning til ulike perspektiv og syn, forståing av vitskapleg kunnskapsdanning meir generelt, inkludert både vitskapsteoretiske og vitskapssosiologiske føresetnader for slik kunnskapsdanning, kritisk haldning til etablerte oppfatningar, og evne til sakleg, presis og utførleg argumentasjon.

Eit særleg moment ved den generelle akademiske kompetansen er det vi kan kalle akademisk sosial kompetanse: Det omfattar ikkje berre det å kunne inngå i ein større meiningsfellesskap, med respekt for medforskarar, sakleg kommunikasjon, forståing av skilnaden mellom forsking og forskingsleiing, men òg av det generasjons- og utviklingsaspektet som pregar forskinga: Forskarar står på skuldrane til tidlegare gigantar, men for å kunne gjere det må ein nødvendigvis tråkke (lett) på dei òg. Det omfattar vidare òg det å forstå verdien av fagfellesskapet og å gjere den verdien til rettleiande for korleis ein handlar i akademisk samanheng. Det heng saman med at vitskapleg kunnskap kan seiast å ha to særlege kvalitetar i form av å vere både avansert og etterprøvd. For begge desse kvalitetane er fagfellesskapen avgjerande: Ingen kan i dag nå avansert kunnskap utan å bygge på premissar og metodar som andre har erverva før ein. Og ingen er ufeilbarlege, slik at den etterprøvinga som ligg i fagellar sine perspektiv, innspel og kritikk av forskingsarbeid, er avgjerande for at den skal vere så haldbart at den kvalifiserer som vitskapleg.

Dette første momentet om generell akademisk danning har ei side mot å utvide perspektiva kandidaten har med seg frå den aktuelle fagdisiplinen, i vårt tilfelle rettsvitenskapen: Det er ei generell akademisk forventing at ein har ei viss forståing for og ikkje minst respekt for andre vitskapsdisiplinar og dei innsiktene forskarar frå andre felt kan oppnå. Rettsvitenskapen er så

mangfaldig at element av dette allereie ligg innanfor disiplinen sjølv, i form av underdisiplinar som til dømes rettsøkonomi, rettssosiologi og rettshistorie. Men at der òg er forskarar som studerer retten utan kopling til rettsvitenskapen i det heile, frå ein fagleg ståstad i til dømes medisin, antropologi eller litteraturvitenskap, og undersøker korleis retten har påverka eller påverkar deira fagfelt, er òg ei viktig erkjenning. Det same er det at der er mange forskarar som ikkje tenker særleg på rett i det heile, men som arbeider med heilt andre spørsmål og metodar – og likevel er del av den same akademiske fellesskapen som rettsvitaren. Denne siste gruppa av forskarar er kandidatar i rettsvitenskap vel kjend med, og van med å respektere, som dei som kan opplyse faktum når konkrete rettsspørsmål skal løysast.

Til den generelle akademiske dannninga høyrer også det å opparbeide seg ei medviten oppfatning om kva som har vore, er, og kan vere rolla til den vitenskapsdisiplinen ein sjølv er ein del av. Kva funksjon fyller og kva funksjon bør rettsvitenskapen fylle i samfunnet? Og korleis påverkar oppfatningar om dette kva rettsvitenskapen gjer, kva spørsmål den stiller og så vidare?¹⁶ I og med at retten er eit kraftfullt styringsmiddel for styresmakter kan det til dømes hevdast å vere særleg viktig at forskarar i rettsvitenskap har akademisk fridom til å velje forskingstema og formulere problemstillingane som reiser seg innanfor dette temaet.

To avsluttande poeng knytt til dette første momentet om generell akademisk dannning skal òg trekkast fram. For det første er det viktig å understreke at denne første målsettinga i mindre grad er bunden av kandidaten si eiga erkjenningsinteresse. Tvert om, er målsettinga at kandidaten skal sjå ut over eige prosjekt og erkjenningsinteresse: Særleg for kandidatar med ei snevert eller låst erkjenningsinteresse, som i rettsvitenskapen typisk kan vere ei strengt og snever dogmatisk interesse, kan det vere særleg viktig at forskarutdanninga bidrar til ei breiare og meir open erkjenningsinteresse, eller i alle fall forståing av at andre kan ha det. For det andre bør det understrekast at det å framheve dette momentet som *generell* akademisk kunnskap ikkje må forståast som at det er irrelevant for det konkrete prosjektet. Tvert om er utgangspunktet at jo betre den generelle akademiske kompetansen vert utviklast og jo meir

¹⁶ For historiske perspektiv på denne tematikken, sjå til dømes Dag Michalsen, «Universitetsjuristene og nasjonen – Operasjonell rettforskning 1800–2000», Nytt Norsk Tidsskrift 22 (3) (2005) s. 312–323.

medviten forskaren blir om kva rolle rettsvitenskapen kan ha, jo sterkare vert føresetnadane for å løyse den konkrete forskingsoppgåva ein arbeider med òg.

6.3 Delmål 2: Fremme arbeidet med avhandlingsprosjektet som kandidaten har som kjerne i sitt eige utdanningsløp

Det andre hovudføremålet vi vil trekke fram er understøtte det konkrete avhandlingsprosjektet til kandidaten. Dette føremålet er noko annleis enn det føregåande: Momentet med den generelle akademiske danninga kan tilseie fokus på spørsmål og tema som den aktuelle kandidaten i utgangspunktet kan ha liten interesse for. For dette andre momentet vil det derimot i større grad vere tale om aktivitetar og øvingar som bidreg til (betre) løysing av den forskingsoppgåva det kandidaten spesifikt arbeider med. Med det kjem det eit meir individuelt moment inn i forskarutdanninga.

Sjølv om det å understøtte det aktuelle avhandlingsarbeidet kan trekke i anna retning enn det føregåande momentet med generell akademisk kompetanse, er det igjen grunn til å understreke den gjensidige relevansen og samspelet mellom (utvikling av) den generelle kompetansen og arbeid med det konkrete prosjektet: Sjølv om forskarutdanninga ikkje kan vere låst til eller avgrensa til det som kandidaten sjølv er oppteken av, er det samstundes klart at kandidaten si interesse og vilje til å tilegne seg ny kunnskap gjerne vil vere sterkt forbunde med det aktuelle prosjektet kandidaten skal løyse. Dette emnet er som oftast valt, eller i alle fall i ein viss mon innretta, ut frå fagleg interesse. Kandidaten vil dessutan ofte ha ei sterk strategisk interesse i å fullføre avhandlinga og i at den skal bli anerkjend som god av fagfellar. Begge deler er gode utgangspunkt for å dyrke refleksjon omkring rettsvitenskapen sitt føremål, karakter og metode og slik sett til å tene delmål 1 omtalt ovanfor. Avhandlinga er då òg kjernelementet i forskarutdanninga som eit heile, som det som vedkommande til sist vert prøvd gjennom (med komitéinnstilling og disputas). Fullført avhandling er då òg provet på eit fullført utdanningsløp og erverv av forskarkompetanse.

Det er med andre ord ikkje grunn til å sjå dette momentet med å fremme det konkrete avhandlingsarbeidet som motsetnad til utvikling av kandidaten sin generelle akademiske kompetanse. Grunnen til dette er også eit anna omsyn, knytt til fagdisiplinen i seg sjølv og avhandlinga si betydning for denne: Ph.d.-avhandlingar er ein sentral del av vitskapane si sjølvfornying. I til dømes rettsvitenskapen har det lenge vore ei etablert oppfatning at nettopp

ph.d.-avhandlingane utgjer nokre av dei viktigaste nye impulsane i disiplinen.¹⁷ Det er såleis verdt å løfte fram betydinga av avhandlingsproduktet i seg sjølv, og ikkje berre verdien av å skape ein god forskar for framtidig virke i vitskapskonteksten eller eventuelt anna samanheng. I så måte kan forskarutdanninga seiast å representere og yte innsats for disiplinen si kollektive interesse av det løftet som ei god avhandling vil innebere for faget.

I stor grad vil altså delmål 1 og 2 trekke i same retning. Uavhengig av nærmare grunngjeiving tilseier synspunkta ovanfor til dømes at element av forskarutdanninga skal ha fordjuping i til dømes metodiske aspekt og utfordringar som er særleg relevante for dei avhandlingsskrivande. Det kan òg tilseie at der er element av valfridom i undervisingsopplegget, slik at den einskilde kandidaten får rom for å gjere eigne val og skaffe seg fordjupa kompetanse på området som vedkommande opplever som relevant for seg.

Samstundes er det heller ikkje til å kome frå at det kan oppstå spenningar mellom det å fremme kandidaten sitt eige prosjekt og interessa av å utvikle den generelle akademiske kompetansen til kandidaten. Slike spenningar kan til dels handle om vektlegging og disponering av tid for kandidaten sjølv og til dels handle om institusjonen og fagmiljøet sine interesser. I dyrkinga av disiplinen si interesse i det nye faglege tilskotet kan ein lett kome til å «ta over» arbeidet med å formulere problemstilling, utvikle synspunkt og på anna måte intervenere i kandidaten sin eigen forskingsprosess. Det kan (men må ikkje nødvendigvis) vere negativt for kandidaten si eiga utvikling. I forlenginga er vektlegging av dette momentet òg særleg sårbart for å la ph.d.-utdanninga verte «kolonisert» av ein enno meir instrumentell rasjonalitet der fokus vert på institusjonen sine universitetspolitiske interesser knytt til gjennomføring, rapportering, måltal, og finansiering.

6.4 Delmål 3: Sosialisering av kandidaten i forskingsfellesskapen.

Begge dei to første delmåla heng nært saman med det tredje, som omhandlar det å sosialisere vedkommande inn i forskarkonteksten. Kvar fagkontekst har sin eigenart, og det å verte forskar er (frå eitt perspektiv) å integrere seg i ein (eller fleire) slike fagkontekstar. Der

¹⁷ Innanfor andre disiplinar kan det i større grad òg vere tale om til dømes rettleiar si interesse i å få forskningsresultata ferdig som grunnlag

dei to andre føremåla som vi har omtala er å forstå som i stor grad verdiar og evner nokon kan ha, er dette tredje målet av meir sosial art: Det handlar om å ha teke seg gjennom den prosessen som det er å etablere faglege relasjonar, vere med på seminar og andre aktivitetar innanfor fagmiljøet og så vidare. Det kan ha aspekt av både generell akademisk danning og av å skape viktige ressursar for det aktuelle avhandlingsarbeidet, og er såleis felles for dei to andre. Men der er i tillegg ein særleg grunn til å skilje ut dette som ei eiga målsetting: Vi veit at ph.d.-kandidatar er i ein særeigen situasjon. Dei har ikkje den faglege, sosiale eller stillingsmessige tryggleiken som ein fast tilsett med fullført grad vil ha. Tilknytingspunkt slik som rettleiarforhold og forskargruppe kan variere i kvalitet og omfang. I perspektiv av det kan det hevdast at ph.d.-utdanninga har ein eigen verdi som tilknytingspunkt og møtestad gjennom ph.d.-løpet. Dette momentet underbygger i så fall det å ha høg grad av seminaraktivitet, til dømes i form av ph.d.-seminar. Sett i samanheng med dei kan det òg handle om støtte opp om at ph.d.-kandidatane utviklar kontakt med fagmiljøa, både dei spesifikke fagmiljøa som dei er aktive i (til dømes eit nordisk nettverk i rettshistorie) og institusjonane dei oppheld seg i (det aktuelle juridiske fakultetet dei er tilsette på).

6.5 Kontroll og ansvar?

Eit anna spørsmål er om dei primært institusjonelle omsyna til kontroll av ph.d.-kandidaten og prosjektet sin progresjon kan seiast å vere eit føremål med forskarutdanninga. Det er openert at forskarutdanninga bygger på ein føresetnad om at avhandlingsprosjektet skal gjennomførast, og at der i dag er element av kontroll i det løpet som den einskilde ph.d.-kandidaten skal gjennom. Den obligatoriske midtvegsevalueringa er eit døme på det, som i namnet nettopp er ei «evaluering» av status for prosjektet ved halvtid. Samstundes kan det argumenterast for at evna til å fullføre eit forskingsprosjekt i seg sjølv er ei viktig evne å erverve seg som del av det å verte forskar. I tillegg er det ofte òg slik at det som til sist er eit kontroll- eller evalueringstiltak, kan vise seg å vere produktivt som ressurs for avhandlingsarbeidet ph.d.-kandidaten gjer, noko midtvegsevalueringar ofte vert i kraft av den (ytterlegare) ekspertkompetansen som her kjem inn i prosjektet og tilsvarande negativt om midtvegsevalueringa ikkje er kalibrert for sitt føremål.

I denne samanhengen ser vi det som viktig å skilje mellom kontroll i to ulike relasjonar: Det eine er fagleg kontroll, relatert til at faglege og etiske krav og standardar vert ivaretake i

prosjektet. Det er på mange vis den negative sida av dei føregåande momenta, og såleis ei naturleg målsetting for ph.d-programmet: Ph.d.-programmet skal, saman med rettleiaren særleg og fagmiljøet meir generelt, bidra til å sikre at den forskinga som vert utvikla (og forskaren bak den), har tilstrekkeleg høge faglege standardar til å kvalifisere som vitskap(ar). At det kan vere diskusjon om kva desse standardane eigentleg er, er ei anna sak. Og visse slike, slik som vitskapsetiske standardar, er det lite rom for diskusjon og institusjonell autonomi, jf. lov om behandling av etikk og redelighet i forsking av 2006.

I den andre relasjonen handlar kontroll meir om institusjonelle krav og forventingar knytt til gjennomstrømming, arbeidskontrakter og så vidare. Slike institusjonelle behova knytt til institusjonell kontroll av framdrift bør etter vårt syn ikkje reknast som eit eige føremål med forskarutdanninga i seg sjølv: For ph.d.-programmet bør snarare føremålet forståast som å dyrke fram *ansvar* hjå ph.d.-kandidaten til å kunne fylle forskaroppdraget på ein adekvat måte, mellom anna med tanke på den samfunnsmessige rolla og dei ressursane som samfunnet investerer i forsking. Målsetninga må slik sett først og fremst vere å utvikle haldningar og arbeidsmåtar hjå den einskilde som gjer kontrollen «overflødig», knytt til forståing av samfunnsmessig og institusjonell rolle og ansvar på universitetet. Det synspunktet er ikkje det same som at der er legitime institusjonelle grunnar til å drive kontroll med ph.d.-prosjekt. Men desse bør forståast som *eksterne* for forskarutdanninga, i meininga institusjonelle rammer for kandidaten si deltaking i forskarutdanninga som vert tilbydd.

7 JUREVAL om forskarutdanninga i rettsvitskap i Noreg

På bakgrunn av dei premissane som er lagt ut så langt, vender vi oss no til den omfattande nasjonale evalueringa av rettsvitskapleg forsking i Noreg, kjent som JUREVAL frå 2021. Dei tre rettsvitskapelege fakulteta ved UiO, UiT og UiB, og Universitetet i Sørøst-Noreg, Universitetet i Agder, Høgskulen i Innlandet og Handelshøgskulen BI var med i evalueringa.

JUREVAL fortel oss at norsk rettsvitskap er eit solid felt med jamt over høg kvalitet på forskinga. Komiteen let særleg vel om rettsvitskapeleg forsking sin effekt på- og relevans for samfunnet, og meiner at norsk rettsvitskap på ein framifrå måte oppfyller sitt samfunnsoppdrag. Samstundes påpeiker komiteen at det er rom for å gjere norsk

rettsvitenskapleg forsking meir tilgjengeleg for eit internasjonalt publikum. Det er også eit potensiale innanfor rettsvitenskapen for å jobbe meir komparativt og tverrvitenskapleg.

Når det gjeld ph.d.-programma blei følgjande aspekt vurdert: "The evaluation considers the capacity and quality of PhD training. Relevant topics include the institutional context of the PhD programmes, the programme content and structure, supervision and guidance of PhD candidates in relation to the job market, duration, success rate, exit numbers, and career prospects (nasjonal rapport s.9)." Dei tre ph.d.-programma innan rettsvitenskap i Noreg (ved UiO, UiT og UiB) vert skildra som generelt godt strukturerte og at dei gir ein god introduksjon til akademia, både nasjonalt og internasjonalt. Det vert understreka at innlemming av ph.d.-kandidatane i gode forskingsmiljø er viktig. Rapporten viser at korleis og i kor stor grad kandidatane blir inkludert i fagmiljøa er knytt til fagområde og tradisjonar innan desse. Dei forskingsmiljøa som av ph.d.-kandidatane blir vurdert som inkluderande og stimulerande har det til felles at dei er av ein viss størrelse og er internasjonalt orientert. Dette er ein av grunnane til at komiteen føreslår at samlede institusjonar reduserer talet på forskargrupper til færre og større einingar. Komiteen meiner for mange små forskargrupper på lang sikt vil kunne gå utover kvaliteten på forskinga og på rettleiinga som kandidatane får. Når eit fagområde er avhengig av eit fåtal aktive forskrarar, kan forskinga fort bli individuell, og det kollektive og dynamiske som er viktig for fagutviklinga fell bort. Ein annan grunn til at dei føreslår færre og større forskargrupper er for å skape sterke forskarfellesskap som vil kunne bidra til større grad av eksternfinansierte prosjekt, noko som igjen vil stimulere til større rekruttering av ph.d.-kandidatar og oppbygging av miljøa på sikt.

Ordninga med hovud- og medrettleiar blir trekt fram som særskilt for Noreg i internasjonal kontekst og komiteen er imponert over ressursane som blir brukt institusjonelt på å følgje opp ph.d.-kandidatane med rettleiarteam. Kvaliteten på rettleiinga blei av komiteen vurdert som høg. Elles nemner rapporten også at:

- Finansieringsmogleigheter for ph.d.-kandidatar generelt er gode. Det vi seie at det per 2021 lysast ut tilfredsstillande mengder ph.d.-stipend over grunnbevilgninga.
- Det finst gode samarbeidsnettverk mellom universiteta i ph.d.-fasen som gir kandidatane moglegheit til å bygge nettverk.
- Institusjonane ser verdien av at kandidatane publiserer i løpet av ph.d.- perioden. Komiteen ser at publiseringserfaring er viktig for vidare karriere, men åtvarer om at

publiseringsaktivitet og anna aktivitet kan gå utover høg kvalitet på avhandlingane. Ved sampublisering understrekar komiteen at det er svært viktig at ph.d.-kandidatane vert korrekt krediterte.

I tillegg til den nasjonale rapporten fekk kvar deltakande institusjon ein lokal rapport. I denne får UiB skryt for å integrere ph.d.-kandidatane i fagmiljøa. Kandidatane har ofte primær tilknyting til ei forskargruppe som tek ansvar for både sosiale og faglege aspekt i ph.d.-perioden. Komiteen trekk fram forskarlinja som viktig for rekruttering til og utviklinga av ph.d.-programmet. Rapporten viser også at det er god rekruttering frå ph.d.-nivå til vidare akademisk karriere. Om lag 40% av ph.d.-ane vert verande ved fakultetet etter fullført program, medan om lag 30% går til andre forskingsinstitusjonar og 30% arbeidar utanfor akademia i relevante stillingar i privat og offentleg sektor. Observasjonane frå rapporten fortel oss at den høge rekrutteringsprosenten frå ph.d. til vitskapeleg posisjon gjer at fakultetet kan drive langsiktig rekruttering med tanke på fagleg utvikling og undervisningsbehov i dei ulike disiplinane.

Hovudinnspelet til komiteen handlar om rettsvitenskapens utviklingspotensial på tvers av disiplinar, nasjonalt og internasjonalt. Komiteen trekk fram at dei norske rettsvitenskaplege miljøa manglar ei felles forståing av kva rettsvitenskap er og kva som kjenneteiknar høg internasjonal kvalitet i forskinga. “They should articulate what characterizes research quality at different levels and in different forms, and identify what they consider the best conditions for producing research of the highest international quality (nasjonal rapport, s. 44).” I vurderinga av institusjonane sine innsende bidrag på forskingstekstar av “høg kvalitet”, fann komiteen at det er stor variasjon i kva som vert rekna som høg kvalitet. Det var både eit sjanger- og kvalitetsspenn i tekstane, der nokre av dei var grunnleggande deskriptive, medan andre var teoretisk og metodologisk nyskapande og av høg vitskapleg kvalitet i internasjonal målestokk. Spennet i oppfatninga av kvalitet reflekterer at rettsvitenskapen rommar ulike ambisjonar: Kombinasjonen av å vere ei “forklarande” vitskap med tette koplinger til samfunnet og rettsinstitusjonane, og samstundes ei “utforskande” vitskap med tverrfaglege koplinger og med særleg fokus på framtidig rettsleg regulering, viser bredde i nedslagsfelt og målgruppe for forskinga. Komiteen meiner at eigenarten til norsk rettsvitenskap kan bli endå tydelegare om ein i større grad forskar og formidlar ut i frå prinsippa om originalitet i konsept, teori, empiri

og/eller metode, gjennomslagskraft på eit gitt eller fleire forskingsområde og tydelegare forankring i *state-of-the art*.

Komiteen sett søkelyset på rettsvitenskapens ekspansjonsmøglegheit både i forskinga på gjeldande rett og i den forskinga som er meir mangefassetert og perspektivrik. På denne måten bryt komiteen med ideen om at det i rettsvitenskapen mest er «advantages of lagging behind» når det gjeld evaluering av forskinga.¹⁸ Evalueringsregime dei siste ti-åra har hatt eit aukande prosjekt-, publiserings- og siteringsfokus med forenkla indikatorar som i seg sjølv blir kvalitetsmål. Indikatorar som h-index, Journal Impact Factor og talet på eksterntfinanserte prosjekt har ikkje treft rettsvitenskapleg forsking, og forskingsaktiviteten kan seiast å ha gått under radaren og har kunne utvikle seg på eigne premiss. Dette gir handlingsrom og møglegheit til å dyrke eigenart, men manglande rammar og forståing for rettsvitenskap som eigen vitskapsdisiplin har også gjort det vanskeleg å vinne fram med rettsvitenskapleg forsking i dei beste internasjonale tidsskrifta og i prosjektsamanheng ved søknad om eksterne forskingsmiddel. JUREVAL var ein pilot for utprøving av ein ny evalueringsmodell der vurderinga gjekk frå å vere indikator-styrt til fagfelle-styrt og der konteksten for forskingsaktiviteten og eigenarten spelte ei større rolle.

Med ei fagfellevurdering som overordna fokuserer på forståinga og implementeringa av høg kvalitet i forskingsaktiviteten, har JUREVAL opna opp for ein samtale om rettsvitenskapens progresjon. Sjølv om ph.d.-programmet ikkje blir omtala spesifikt i gjennomgangen av forskinga sin kvalitet, oberverar vi at dei aspekta som komiteen peikar på som sentrale for ein potensiell ekspansjon av rettsvitenskapen er i tråd med utviklinga av ph.d.-programmet ved fakultetet dei siste ti åra. Vidare har omlegginga av undervisningsopplegget i 2019 gitt meir plass til overordna tverrfaglege perspektiv, metodemangfold, rettsvitenskapens vitskapsteori og teoretisk stringens. Programmet har blitt meir internasjonalt retta, og fokuserer på å drøfte og artikulere rettsvitenskapens rolle i vitskapen og samfunnet. Vidare går programmet på tvers av rettsdisiplinane og bind slik sett saman forskingsperspektiva i dei ulike forskargruppene. I så høve kan vi seie at ph.d.-programmet er i forkant av utviklinga: I staden for å vere mottakar

¹⁸ van Gestel, Rob & Andreas Lienhard (red.) 2020. *Evaluating Academic Legal Research in Norway*. Elgar publishing

av ei bestemt forståing og utøving av rettsvitenskapen, kan programmet bli sett på som ein premissleverandør til utviklinga av rettsvitenskapen. Programmet er òg ein arena som inviterer til samtale og fellesskap mellom unge akademikarar med nye perspektiv og problemstillingar og erfarte akademikarar med internasjonale karrierar. Sett i lys av kva JUREVAL forventar av rettsvitenskapen i Noreg, bør ikkje diskusjonen handle om korleis vi handterer forskarutdanninga i rettsvitenskapen, men, iallfall frå UiB sitt perspektiv, korleis vi integrerer og nyttar ph.d.- utdanninga i forskingsaktiviteten og i utviklinga av den fagleg-kritiske kulturen ved fakultetet.

8 Sjølvevaluering og vidareutvikling av eit ph.d.-program

8.1 Nokre erfaringar hausta så langt etter ombygginga av ph.d.-programmet

Sjølv om det her omtalte ph.d.-programmet er relativt nytt, er nokre erfaringar allereie hausta. Vi vil trekke fram særleg følgande erfaringar som viktige: For det første verkar det generelt tenleg å legge til rette for at stipendiatarane kjem tidleg i gang med avhandlingsskriving, tekstproduksjon særleg, òg med tanke på å skape betre samspel mellom undervisinga og utvikling av avhandlingsprosjektet. For det andre er konsentrasjon i mindre og meir spissa modular heldig med tanke òg på å gjere det som lett kan verke som ein abstrakt og krevjande tematikk meir tilgjengeleg. For det tredje er det at ansvaret for modulane er spreidd ut over ulike fagansvarlege, eit gode. Det gjer opplegget mindre sårbart samanlikna med tidlegare ordning, der to til tre fagpersonar hadde ansvaret for all undervisinga, noko som mellom anna innebar ein risiko for fråfall og for at visse fagperspektiv vert for dominante. Det er dessutan i seg sjølv eit gode at fleire personar, med ulike fagperspektiv, får eigarskap til programmet. I tillegg får stipendiatarane møte ein større flora av fakultetet sine forskarar (fleire av modulane trekk i tillegg inn andre fagpersonar, både på fakultetet og utanfor i undervisinga), noko som er gode med tanke på målsettinga om sosialisering av kandidatarane og det «rollemodell»-elementet som gjer seg gjeldande der. Samstundes er der openbert rom for forbeteringar i det opplegget som er gjort. I den samanhengen er det nærliggande å peike på nokre meir strukturelle eller kontekstuelle føresetnader og utviklingstrekk av relevans for den vidare utviklinga av ph.d.-programma i rettsvitenskap.

8.2 Strukturelle og kontekstuelle føresetnader og utviklingstrekk for ph.d.-program i rettsvitskap

Korleis dei i punkt 6 nemnte føremåla med forskarutdanninga bør prioriterast og kva undervisingsopplegg som er tenleg i så måte, avhenger som vi har vore inne på, av forskingsdisiplinen og av rammevilkåra for ph.d.-prosjekta og kandidatane. I den samanhengen vil vi trekke fram dei følgande føresetnadane og utviklingstrekka som viktige for vidareutviklinga av ph.d.-programma i rettsvitskap.

Masterstudiet i rettsvitskap har lenge hatt karakter av å vere ei profesjonsutdanning utan større element av utprega forskarutdanning innbakt i seg. Endringar i studieprogram og forskarlinja ved fakultetet, som framheva i JUREVAL, kan bidra til å endre på det, men tilfellet vil likevel ofte vere at fleirtalet av kandidatar kjem til ph.d.-programmet utan særleg vitskapleg trening og erfaring i forsking. Ambisjonar om styrking av forskingsaspektet ved masterstudiet generelt står dessutan i fare for å bli motarbeidd av den auka massen av og kompleksiteten i rettsleg regulering og kjeldemateriale. Kompleksiteten kan føre til stadig større press på å basere undervisinga på oversikter og sentrale reglar, med påfølgande mangel på djupare analyse i masterstudiet. Dette vil kunne gje eit dårlegare startpunkt for forskingsverksemd i framtida.

Samstundes skjer det endringar i fagkonteksten som er relevant, ikkje minst den stadige differensieringa mellom fleire ulike fagperspektiv og den stadig større oppdelinga av rettsvitkapsen som følgjer med. Rettsvitkapsen har lenge vore delt inn etter fagområde, slik som avtalerett, forvaltningsrett, erstatningsrett og strafferett, men forskingsspørsmåla som skal løysast går svært ofte på tvers av desse skiljelinjene. Det er dessutan meir diskusjon om metodemangfaldet i disiplinen og korleis til dømes ulike metodar som rettsdogmatikk, rettshistorie, komparasjon og ulike empiriske metodar kan utfylle kvarandre. Den faglege spesialiseringa og metodiske fragmenteringa kan skape større avstand og kommunikasjonsutfordringar mellom ulike delar av rettsvitkapsen. Desse utfordringane vert særleg synlege i prosjekt med utgangspunkt i internasjonal rett og kandidatar med ikkje-nordisk bakgrunn og breiare metodiske tilgangar. Alle desse utviklingstrekka har mange styrker ved seg, men inneber gjennomgåande òg ei utfordring for ideen om ein samla – fagleg og språkleg – rettsvitkaps. I forlenginga av det kjem utfordringar for den forskarutdanninga

som skal kommunisere den ideen og innhaldet i den for kandidatar med ulike prosjekt, erkjenningsinteresser og kanskje også sosial, kulturell og språkleg bakgrunn.

Pågående endringar i rammevilkåra for ph.d.-prosjekta må også nemnast som ei utfordring. Her er det særleg grunn til å trekke fram dei stadig større krava om gjennomføring og fullføringa av ph.d.-prosjekta. Stadig større obligatoriske element, forventingar og tilbod av aktivitetar skal naturlegvis bidra til å sikre dette, men kan ha motsett effekt. Velmeina og tidvis velgrunna som dei ulike krava og aktivitetane kvar for seg kan vere, kan dei også verte hemmande og motverke dei målsettingane som ph.d.-løpet skal ivareta.

Alt det som er trekt fram her, er viktige bakgrunnsfaktorar for kva retning og innretting framtidige ph.d.-program skal ha.

8.3 Retninga for framtidige ph.d.-program i rettsvitskap

Slik vi ser det, inviterer utviklinga av rettsvitskapen til at ph.d.-program i rettsvitskap i større grad må gje opp ideen om å gje inngåande kunnskap om og trening i dei mange ulike forskingsperspektiva, disiplinane og metodane som i dag kan finnast i rettsvitskapen. Målsettinga på dette punkt bør først og fremst vere å gje eit oversyn over rettsvitskapen som mangfaldig forskingsdisiplin. Det reknar vi i seg sjølv for å vere eit viktig element i ph.d.-utdanninga då det bidreg til å oppretthalde rettsvitskapen som disiplin: Særleg i lys av den pågående differensieringa innanfor fagkonteksten, bør det vere ei målsetting for ph.d.-utdanninga å bidra til at forskingsperspektiv og forskarar kan forstå kvarandre og kommunisere på tvers av slike ulike fagperspektiv. Det er ikkje rom for å gå nærmare inn på grunnane til det vi tek som ei sentral premiss om at rettsvitskapen bør forståast som ein einskap og dei grunnane som tilseier det, slik som den kunnskapen og som dei ulike rettsvitskaplege disiplinane har å tilby kvarandre og den særlege institusjonelle samlokalisering av desse til juridiske fakultet i Noreg.

Ut over det å gje eit slikt grunnleggjande oversyn, bør nærmare fordjuping i bestemte forskingsperspektiv og metodar skje gjennom kandidaten sitt eige arbeid med avhandlinga, dialog med rettleiar og fagmiljø, midtvegsevaluering og eventuelle valfrie element i forskarutdanninga. Med tanke på det siste, må tilboden kome frå fagmiljøa sjølve, til dømes i form av kurs i rettshistorisk, komparativ eller rettssosiologisk metode. Gjeve storleiken på

rettsvitenskapen i Noreg (og Norden) må slike gjerne vere tilbod for eller samarbeid mellom fleire ulike fakultet.

I så måte er vår oppfatning at utviklingstrekk i rettsvitenskapen og dei ulike føresetnadene for den og ph.d.-prosjekt i den, som omtala ovanfor i punkt 8.2, tilseier ei større vektlegging i ph.d-programmet på delmål 1 som handlar om omsynet til utvikling av kandidaten sin generelle akademiske kompetanse, som rettsvitenskapleg forskar, og på delmål 3 knytt til sosialisering av ph.d.-kandidaten, enn på delmål 2 som handlar om å bidra til utvikling av det konkrete prosjektet kandidaten arbeider med. Vår grunngjeving for dette er at den faglege spesialiseringa gjer fagmiljøa betre rusta til å gje kandidaten den nærmere kunnskap om og trening i forskingsfronten, kjeldegrunnlag og metode som ph.d.-prosjektet aktualiserer enn det ei – for rettsvitenskapen samlande – ph.d.-utdanning kan gjere.

Ph.d.-programmet er etter vårt syn meir eigna til å bidra til fokus på dei meir generelle akademiske normene, verktøya og grunnleggande forskingsetiske prinsippa, som òg gjeld for rettsvitenskapen. Desse er sentrale for utvikling av kandidaten sin generelle akademiske kompetanse, og er slik sett velgrunna å legge vekt på i seg sjølv. Det er ikkje minst tilfelle innanfor ein fagkontekst som rettsvitenskapen, der som nemnt ei profesjonsutdanning utgjer bakgrunnen for majoriteten av kandidatane. Fokuset på desse generelle akademiske normene og verktøya kan samstundes lett forsvinne eller i alle fall tonast ned i meir fagspesialiserte kontekstar, slik som rettleiing og forskargruppene som kandidaten er verksam i, noko som tilseier at den generelle ph.d.-utdanninga bør ta særleg ansvar for det. Det bidreg i sin tur til at kandidaten får kompetanse til å verke i ein større forskingskontekst, både innanfor rettsvitenskapen og i møte med forskrarar frå andre vitskapsdisiplinar på universitetet.

Etter vårt syn bør altså ph.d.-programma i rettsvitenskap ytterlegare styrkast mot vektlegging av delmål 1. Realisering av det kan skje på ulike vis. Med utgangspunkt i det programmet som er utvikla så langt ved Det juridiske fakultetet i Bergen, ser vi potensiale for å vidareutvikle trekket av eit slags «livsløp» for eit forskingsprosjekt. Det kan gje ein naturleg inngang til å vidareutvikle og presentere for kandidatane forskarutdanninga, med fokus på å identifisere dei ulike premissane og ferdighetene som trengs for å gjennomføre forskinga. Element av eit slikt livsløp kan allereie seiast å avspegle seg i UiB-forskrifta sin § 10-1, om krav til avhandlinga, der det talast om «problemformuleringer, begrepsmessig presisering, metodisk, forskningsetisk, teoretisk og empirisk grunnlag, dokumentasjon og framstillingsform». Enno meir kronologisk og systematisk kan til dømes eit slikt «livsløpet» framstilla slik:

1. Innføring i forskingskonteksten
2. Identifisering og utforming av problemstilling
3. Prosjektetablering, inkludert forskingsfinansiering
4. Utvikling av teoretisk rammeverk
5. Materialinnsamling og arbeid med materialet
6. Skriving av tekst
7. Ferdigstilling og formidling av forsking

Det er mogleg at eit slikt perspektiv kan vere nyttig for å vidareutvikle og synleggjere føremålet med og den indre strukturen i forskarutdanninga betre. Eit slikt livsløp kan i alle fall tenkast å kunne vere utgangspunkt for ei gjennomarbeiding av både læringsmåla og undervisingsmodulane som omtala ovanfor.

Samstundes må det erkjennast at det å ta til seg og utvikle forståing av desse meir generelle aspekta ved forsking krev både tid og modning, og skjer best i nært samspel med kandidaten sin eigen forskingsprosess og utvikling av og refleksjon rundt denne. I så måte bør opplegget leggast opp slik at det vert mogleg å kome attende til og vidareutvikle denne generelle tematikken på seinare stadium i ph.d.-prosessen til kandidaten. Det kan tenkast skje som frivillige tilbod som kandidaten kan velje som del av sitt individuelle løp, med utgangspunkt i korleis prosjektet så langt har utvikla seg. På den måten kan ein få eit stadig større samspel mellom kandidaten si utvikling av sin eigen generelle akademiske kompetanse og det andre delmålet som vi har peika på innleiingsvis, det vil seie omsynet til å understøtte det konkrete avhandlingsprosjektet som den framtidige forskaren har som kjerne i utdanningsløpet sitt.